هوزانڤانێ کورد

مەلا خەلیلی سێرتی و «ئایین»

● مەسعود حسێن بوتانی ●

مەلا خەلیلێ سێرتی هوزانڤانەکێ کوردە، هێشتا چ ڤەکولین لسەر هوزانێد وی بدورستی نەهاتینەکرن. ئەڤجار مە بیێتڤی زانی کو ئەم هوزانێد وی ژهندەك توژێ داقوتین و لسەر بپەیڤین بڤێ ڤەکولینا ستڵك

مەلا خەلیلی گەلەك هوزان هەنە، هەمی ژی دەربارا ئاینی دپەیڤن، هەر هوزانەکا وی لژێر ناڤەکی‌یە وەکی بابەت بابەت ڤەهاندینەو هەر بابەتەك تشتەکی ژ ئاینێ ئیسلامێ رون دکەت، بابەتێ ئێکێ ژ هوزانێد وی لبن ناڤێ «مبحث الفروض العینیة» ئەگەر ئەم هێڤ کەینە ئاینێ ئیسلامێ دو رەنگێت «فەرضا» هەنە ئێك «فرض العین» دو «فرض الکفایة» فرض عین ئەو فەرضە یا کو هەر ئێك بکارێ خورابیت نابیت ئێك بکارێ وی رابیت وەکی نڤێژا دڤێت هەر ئێك نڤێژا خو بکەت هەکە هندەك نڤێژا بکەن و هندەك نەکەن ئەڤە لسەر یێد دی نارابیت ئەڤێد نەکری. «فرض الکفایة» وەکی نڤێژا مریا هەکە هندەکا یان ئێکی کر گونەهـ لسەر هەمیا رادبیت مەلا خەلیلێ چەلەنگە و مەلەڤان دئاینی دا «فرض عین» دیارکری‌یە دەمێ دبێژیت «کو ئیمان و ئیسلام و صوم و صەلات ل سەر مال دارانە حەج و زەکات» هندی ئیمانە فەرضە مروڤێ بو سلمان ئیمانێ بخودێ‌و مەلائیکەتاو کتێبێت ئاسمانی‌و پێغەمبەراو روژا قیامەتێ‌و بقەدەرێ بخێرو شەرا بینیت. هەروسا دڤێت هەر ئێك بخو روژی‌و نڤێژا بگرێت و بکەت، حەج و زەکات لسەروان فەرضە یێد مال و مالیەت هەی پێ نەبیت و نەشێت لسەر نینە ڤان تشتا دیار دکەت‌دەمێ دبێژیت: -

«تو ئیمانێ بباوەریا دل بزان
مطیع بونە ئیسلام ب ظاهر بزان
تو مەعنا شەهدێ کو باوەر بکی
تەلەفظ ئەگەر قادری پێ بکی»

بابەتەکی دی لبن ناڤی «مبحث الصفات السلبیة» ڤاها ندی‌یە پەسنێد خو دێ دکەت و دبێژیت

«وجودا وی عەینە ژبو ذاتێ وی
نە ئەول نە ئاخر نە ضدە وی
نە مثل و ظەهیرو وەزیرو مکان
نە مانع و معین و جیهات و زەمان
نە جسم و نە جەوهەر نە نورو عەرض
نە ذو لەون و میقدارو شەکل و مەرض
نە ئەولادو زەوجەت نەباب و نەدا
نەهەم کوف و مەوت و زەوالا خودا»

ئەڤە هەمی پەسنێد خودێنە کوێ دوبرە ژڤان تشتا لەوا دبێژنێ «الصفات السلبیة» هوسان هوزانڤانێ مە راستێد ئیسلامێ دیار دکەت کو خودێ مەزن و سەردارێ هەمیا نەبێ ئێکێ‌یە بەلکی هەر هەبویە نەکو ژنە بونێ هەبویە. لەوان دبێژیت «نە ئەول» هەروسا چ دوماهیك ژ بو نینن و دێ هەر هەبیت دەما دبێژیت «نە ئاخر» ئەڤە ولبن ناڤێ «الصفات السبعة القدیمة» هندەك پەسنێد دی کرینە دبێژیت

«صفاتێ دسبعە ئەزەل وی هەنە
نە عەینن نە غەیری نە وەك ئێت مەنە
حەیاتە دگەل علم و سەمع و بەصەر
ئیرادەت دگەل قودرەتا خەیرو شەر
موریدە ژم بو غەیرو شەران وەلێ

رضاوی تو نینه بشولا ئەلی
ئەویٚ دی کەلامیٚ بە قەدیم
حروف و لوغەت حادثن ئەی حەکیم»

ئەڤ پەسنە حەفتن لدەڤ خودیٚ مەزن هەنە

١ - ژیان
٢ - زانین
٣ - گولیٚ بون
٤ - دیتن
٥ - ئیرادەت
٦ - شیان
٧ - ئاخافتن

ئەگەر سەح کەینٚ خودیٚ ژیان هەیە لیٚ ئەوەکی مە دژیت یان ژیانا وی ئەوەکی یا کەسیٚ‌یە ئەڤە ژی دیار دبیت دەمیٚ دقورئانا پیروزدا تیٚت.

«الله لا اله الا هو الحي القيوم» سورەتا «البقرة» ئایەتا «٢٢٥» هەر وسا زانین یا هەی چونکو ئەگەر زانین نەبا دا بیٚ ئەزان بیت ئەڤە ژی ئابیت د دەرهەقا خودیٚ‌دا قورئانا پیروز ئەڤە یا دیار کری «وهو بکل شئ علیم» سورەتا «البقرة» ئایەتا «٢٩» گولیٚ بون و دیتن ژی ژ پەسنیٚد وینە دبینیت و گولیٚ دبیت هەروەکی د قورئانیٚ‌دا هاتی «ان الله سمیع بصیر» سورەتا «الحج» ئایەتا «٧٥» هەروسا ژ پەسنیٚد وی «ئیرادەتە» ئیراداوی لسەر هەمی تشتایە هەروەکی دقورئانا پیروز دا هاتی «انما امره اذا اراد شیئاً ان یقول له کن فیکون» سورەتا «یس» ئایەتا «٨٢» شیان ژی هەیە چونکو ئەگەر نەبادا نەشیان هەبیت ئەڤەژی ژخودیٚ دویرە هەروەکی دقورئانیٚ‌دا هاتی

«ان الله علی کل شي قدیر» سورەتا «البقرة» ئایەتا «١٠٩» ئاخفتن ژی هەیە لیٚ ئاخفتناوی ئەوەك یا مەیە ئەڤەژی دیار دبیت دەمیٚ د قورئانا پیروزدا تیٚت

«وکلم الله موسیٰ تکلیما» سورەتا «النساء» ئایەتا «١٦٤» هەروسا د دەرهەقا مەلائیکەتادا بابەتەك هەیە لبن ناڤیٚ «مبحث الملائکه» دبیٚژیت کو راستە مەلائیکەت هەنە ژ بو خودیٚ هەر ئێك تایبەتە بکاریٚ خوڤە، هەروسا دیار کری‌یە کو ئەوژی دیٚ مرن و لبەحشتیٚ خزمەتا خەلکیٚ بەحشتیٚ کەن.

«مەلائیك ژبو وی هەنە بیٚ عەدەد
مودامی عیبادەت دکن بی مەدەد
هنك ژیٚ خەواصن وەلیٚ هەر یەکی
ڤەبوهتی کری ئەو ژ بو شولەکی
فەنا دیٚ بین و بچن جەنەتیٚ
ژ بوٚ ئەهلیٚ ویٚرا بکەن خدمەتیٚ»

د درەهەقا پیٚغەمبەریٚ‌دا بابەتەك چاك کری‌یە لبن ناڤیٚ «مبحث الرسالة» دیار دکەت کو «محمد» سلاڤیٚد خودیٚ لسەربن هنارتی‌یەو پشتی وی چ پیٚغەمبەر نائین، بهاتنا وی ئەڤ ئاینیٚت دی مەنسوخ بوینە. دبیٚژیت «محمد رەسولیٚ خودایە هنار
ژبو ئینس و جن بەلەك پیٚشوار
ب دینیٚ وی دینیٚ دی مەنسوخ بون
کەمال و فەضل بومە پیٚ زیٚدەبون
خودیٚ ئەو کرە خاتمیٚ ئەنبیان
ولاکین ئەوە سەروەریٚ ئەتقیان»

«معراج» بابەتەکیٚ گرنگ و بهایە لناڤ بوسلماناو رویدانەکا مەزنە، دەمیٚ پیٚغەمبەر سلاڤیٚد خودیٚ لسەربن دشەڤەکیٚ‌دا چویە ئاسماناو نیٚزیکی خودیٚ بوی‌و خودیٚ دیتی، مەلا خەلیلیٚ سیٚرتی ئەڤ چەندە دیار کری‌یە د «مبحث المعراج»دا دبیٚژیت

«ژ کەعبا مونەوەر خودیٚ لەیلەکیٚ
برە «مسجد الاقصیٰ» ئەو لەحظەکیٚ
هەمی ئەنبیا لیٚ جڤان وی دەمی
ل وی بوٚ ئیمامی ئەوی عالەمی
ژ ویٚ ئەو برە «سدرة المنتهیٰ»
ب قابی دو قەوسان ڤەبال وی گەها
ب روح و جەسەد ڤە ئەوی بر سوار
ب چاڤیٚ سەریٚ خو خودیٚ دی دوجار

لبن ناڤیٚ «مبحث عدد الانبیاء» هژمارا پیٚغەمبەرا دیار کری‌یە دبیٚژیت

سەدو بیست و چهار هزارن «١٢٤٠٠٠» نەبی
رەسـول سێ سەدو سێـزدەهن «٣١٣» ئەی نەبێ د قورئـانێ بیستن
دگەل هەشت دی
نیشانێد روژا قیامەتێ گەلەکن مەلا خەلیلی بەحس ژهندەکا کری‌یە
لبن ناڤێ «مبحث علامات الساعة» ئەوژی ئەڤنە

١ ـ هاتنا محمد مهدي کونیشانێد خوٚ هەنە

٢ ـ هاتنا دەجالی

٣ ـ هاتنا یا جوج و ماجوجا

٤ ـ روژ دەرکەتن ژلایێ روژ ئاڤای ڤە

ئەڤە گەلەك نیشانێد دی هەنە کوبەحس ژێ نەکری‌یە، دبێژیت.

«عەلامەت ژ بوٚ ساعەتێرا پرن
بکلی ژ فەرضانە باوەر کرن
ظهور بونا مەهدی خروجا دەجال
دێ نازل بی عیسێ ژبو «ذی الضلال»
وە یا جوج و ماجوج کوپر هەیبەتن
دگەل «دابە الارض» روژ دەرکەتن
ژ مەغرب ڤە ئەو کوژوی دەرکەڤیت
دەرێ توبێ دێ لمە دا کەڤیت
هیڤی دارم بڤێ ڤەکولینا سڤك من بها گەهاند بیت.

«وجودا وی عەینە ژبو ذاتێ وی
نە ئەول نە ئاخر نە ضدە وی
نە مثل و ظەهیرو وەزیرو مکان
نە مانع و معین و جیهات و زەمان
نە جسم و نە جەوهەر نە نورو عەرض
نە ذو لەون و میقدارو شەکل و مەرض
نە ئەولادو زەوجەت نە باب و نەدا
نە هەم کوف و مەوت و زەوالا خودا»

ژێدەر:

١ ـ نهج الانام ـ الملا خليل الهيزاني الاسعردی ـ محمد رمضان بوطی الکردي ـ مطبعة الترقی بدمشق ١٣٦٦ هـ ـ ١٩٤٧م.

٢ ـ من سود ژ پەرتوکا «اصول الدين الاسلامي» وەرگرت ژدانانا د. رشدی عليان وقحطان الدوري. مطبعة جامعة بغداد ١٩٨١